

он своју емпиријску материјалност ставља у службу једне имагинативне поезије. *Мртва природа с јагњећом главом* (1940), на пример, са беличастосивим цревима, слезином и цигерицом, положена на површину пепељастозеленог камена, личи на мучан сан, и та слика, немилосрдна у бруталној материјализацији, у ругоби детаља — предосећајући касније „сликарство суровости” — испуњава немиром, слутњом; крвава глава са меким, лепљивим цревима претвара се у тешку кошмарску арабеску, која се, у нашем доживљају, више не протеже преко површине камена, него лебди у олујном простору времена; светла тканина, згужвана и ситна, подсећа на бео облак у овој профетичној визији, насликаној уочи самог рата.

Слутња младих се обистинила: дошла је катастрофа рата. После априлског слома 1941. Лубарда је отеран у заробљеништво, у Немачку. Из тих година (1941—1943) потичу његове слике и забелешке из логорског живота, прецизне психолошке фиксације; остала је плавозелена боја, пропраћена трагично, крваво-црвеним и златним одсевима (*Заробљеник I, Логор-предвечерје*, 1943).

У првим послератним годинама (1945—1948), надахнут ратним жртвама и револуцијом, сликар задржава свој уобичајен рукопис и таман тоналитет. У композицијама *Патње народа* и *Бомбаш* (1945) тематско је ипак умногоме апсорбовано пластичним: тоном, светлошћу, ритмом и материјом (*Сећање на 1941*, 1947). Од 1946—1950 (као и Милуновић) живи на Цетињу. Ту у његовом стварању настаје прелом у смислу односа слика-свет, обнова и осамостаљивање пластичних средстава. Његове слике више нису зеленкасте, глатке, у влажној сенци, већ јарко обојене, зидне фактуре, слободног потеза, у трозвуку плавог, белог и жутог.

Његова изложба 1951. у Галерији УЛУС-а на Теразијама експлозивно је обелоданила ту поетичку и естетичку промену, то супротстављање социјалистичком реализму првих послератних година. Обелодањујући друкчији морал и *regressus spirituel*, он је ликовном прагматизму и помпијерству задао најснажније ударце. У четрдесет и једном платну и у једанаест цртежа отворио је путеве новој фигурацији, апстрактном експресионизму, модерном надреализму — смеровима чији ће се значај схватити тек после једне деценије. Прекинувши формални континуитет и у свом развоју и у развоју наше уметности, прекинуо је и стари однос према реалном. Релативишући класичне формуле „стварности”, „простора”, „времена”, открио је њихове нове димензије и видове. „Време у коме се ствара ова чврста формација на платнима Лубардиним је садашње. То је наше доба ковања нових облика...” — записао је Пеђа Милосављевић у Предговору Каталога ове историјске изложбе.¹ А Протић је у свом Предговору, штампаном иза Милосављевићевог, навео Гојине речи: да пажњу заслужује уметник који уме да прикаже боје и облике који се јављају само у фантазији. Концептуалном новином нарочито су се издвајала платна *Фантастични предео*, *Дурмитор*, *Изградња пруге*, *Зубата стена*, *Кваргава стена*, *Суво дрво*, *Камена пучина*, *На кућу ти гавран пао*, *Скица за Битку на Вучјем Дољу*, *Клевета*, која су залазила у сферу асоцијативног експресионизма, понекад и надреализма посебне врсте. Уопште, стилски распон био је велик: од фолклорног паноптикума (*Мотив из приморја*, 1948) и готово традиционалног експресионизма до сасвим модерних, у нашој уметности још непознатих звукова, складава и метафора. Лубарда је закорачио у област чисте визуелности, не одричући се урођене тежње ка експресији и поруци — напротив. Снага уместо рафинмана, борба уместо мира, осећање света уместо осећања предмета, глобална визија природе и живота уместо њихових појединачних призора. Његова пунокрвно обојена платна после 1950. живе у подигнутој, патетичној сфери легенде и рефлексije; обе су дате као сугестија, имплицитно — пиктурално, не као анегдота, експлицитно — литерарно.

Чиста боја се, међутим, више не задовољава улогом акцента; не прилагођава се она тону, него тон њој. У борби са њом он постаје чист, светао, усијан. Камени кратери, амбиси у карстним пределима сада су, уместо тамном сенком, испуњени светлим плаветнилом. Модре висине и модре дубине. Сукоб светло-тамног замењен је сукобом белог и реско плавог, бојом, својом негацијом.

¹ Лубарда, Каталог изложбе 1951, штампарија „Култура”, Београд.